

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

האשה
החשובה ורודפת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברק
כולל דחסידי סוכטשוב
כולל "סנה משה"
ע"ש הר"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
בית מדרש
למגידי שיעור "דף היומי"
חיים סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ח ד' קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

מסכת סנהדרין ס"ה-ע"א

בס"ד, ד' אייר תש"ע

גליון מס' 569

השבוע בגליון

- ◆ הבא להרגך השכם להרוג
- ◆ ההבדל בין גנג שפרץ למקום ציבורי לבין גנג שפרץ לבית פרטי
- ◆ האורח והנגנב צריכים להמנע מחילול שבת
- ◆ חילול שבת על אדם שהכניס את עצמו לסכנה במודע

- ◆ מדוע מתחילים את ה"זמן" בישיבות בראשי חודשים דווקא?
- ◆ אסטרוולוגיה לאור ההלכה
- ◆ אין לחקור אחר עתידות
- ◆ בדיקה מיוחדת בליל הושענא רבה
- ◆ "גדול" שהפך ל"קטן"!

◆ בן 13 למצוות - האמנם ומניין?

דבר העורך

פני מלאך

לומדי הדף היומי באשר הם, יודעים, כי התכונה העיקרית הנדרשת להצלחת הלימוד היא ההתמדה. לא רק עצם העובדה שעליהם להתמיד ולהגיע בכל יום לבית המדרש או אל המשרד בו מתקיים השיעור, כי אם גם הריכוז בשעת השיעור עצמו, שמעלתו עצומה וחשובה להבנת דברי הגמרא לעמקם וזכירתם לאורך זמן. בנושא חשוב זה גם התבטא פעם החזו"א זצ"ל (באדיבות עורך "מעשה איש"), נוכח בשני בחורים שפסקו לרגע קט מלימודם ושוחחו על הא ועל דא. שני הבחורים הללו גדלו ברבות הימים לתלמידי חכמים גדולים ומפורסמים, ועד היום הם אינם יכולים לשכוח את דברי החזו"א שהתקרב אליהם ואמר באוזניהם דברי כיבושין: **"כמה גדולה היא מתיקות ונעימות התורה!** אין לשער את הטעם ואת ההנאה אחרי שקידה של שלש וארבע שעות רצופות ללא הפסקה, בלי זה אי אפשר אף לתאר מה היא הרוחניות הזאת, וקל וחומר אחר חמש שעות - כמה רוממות יש! אך אפשר למי שיש לו את האפשרות הזאת, להפסיק את הרציפות, ולהפסיד בידיים נועם כזה? **הרי זה כמו להוריד קדירה המתבשלת מן האש, לתת לה להתקרר ואחר כך להשיבה...**" עיניו של החזו"א זצ"ל ברקו והוא הניף את ידיו בהמשיכו את דבריו: "ואחר שש שעות של לימוד, שוכח האדם מכל העולם וענייניו, ומדבק בדברים רוחניים, ואחר שבע שעות האדם מרגיש קרוב לקב"ה ואין לו מהנאות העולם כלום, ומתמלא שמחה, ואחר שמונה שעות אפילו לא נופלת בלבו מחשבה של תאוות וחומריות, וכולו משתוקק לאלוקיו. ואחר תשע שעות כולו קדוש למעלה למעלה, ולאחר עשר שעות - אמר החזו"א: "עין לא ראתה, אין לתאר ואין מילים לבטא את מצבו ורגשותיו".

דף סה/ב רבי עקיבא אומר זה המחשב עתים ושעות

מדוע מתחילים את ה"זמן" בישיבות בראשי חודשים דווקא?

סוגייתנו עוסקת באיסור התורה (ויקרא יט/כז) "לא תעוננו" לדעת רבי עקיבא פסוק זה אוסר על האדם להימנע מעשיית פעולות מסוימות במועד מסויים עקב חששו שמועד זה אינו "יפה" להם, או להיפך, לעשות פעולות מסוימות בזמן מסויים דווקא, משום שהוא "יפה" להם.

אסטרוולוגיה לאור ההלכה: לדעת הרמב"ם (הל' עבודת כוכבים פ' י"א הל' ט'), כוונת רבי עקיבא היא לאסטרוולוגים, אשר לדעתו אינם אלא "הכזבים, שהכסילים מדמין שהן דברי אמת". כדעת הרמב"ם סוברים ראשונים נוספים (שו"ת "זכרון יהודה" לר"י בן הרא"ש סי' צ"א, ומביא כן אף בשם הרמ"ב ב"י דרמה" בסוגייתנו ובשם רבינו יונה ב"שערי תשובה" שער ג' אות פ"ו). ברם ראשונים רבים חולקים (הרמב"ן בשו"ת המיוחסות לרמב"ן סי' רפ"ג, התוספות שבת קנו/ב ד"ה "כלדאי", וה"נימוקי יוסף" בסוגייתנו) וסוברים שיש אמת בדברי חכמי האיציטגנינות ויש אף לחוש לדבריהם.

אין לחקור אחר עתידות: לדעתם איסור "ולא תעוננו" נאמר לגבי אדם הממציא עיתים מעצמו ואומר כי זמן מסויים טוב לכך וזמן אחר רע לכך. אולם אם שמע אדם מהעוסק בחכמה זו, כי ביום מסויים ראוי לו להימנע מעשיית פעולה מסויימת, מן הראוי לחוש לדבריו. אלא שאין ללכת לשאול לדעתם, משום הפסוק (דברים יח/ג) "תמים תהיה עם ה' אלקיך" - על היהודי לבטוח באלוקיו ולהתפלל אליו כי ישית לראשו ברכות וטוב, ולא לחקור בעתידות ובנסתרות, כדברי רש"י (שם): "התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות, אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו". הרמ"א ("שולחן ערוך" יו"ד סי' קע"ט סעי' ב) מסכם, כי "במה שאדם יודע שהוא כנגד המזל, לא יעשה ולא יסמוך על הנס, אלא שאין לחקור אחר זה משום תמים תהיה". בעקבות כך גם ממליץ הרמ"א (או"ח סי' תרס"ד סעי' א) להמנע מן המנהג הבא.

בדיקה מיוחדת בליל הושענא רבה: בפירושו על התורה כותב רמב"ן (במדבר יד/ט), כי ידוע ש"בליל החותם לא יהיה צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא". כלומר: בליל "הושענא רבה" סר צילו של אדם שנגזר עליו שלא ישלים את שנתו. אין הכוונה, מבאר אבודרהם (סדר תפילת סוכות ד"ה "ויש אנשים"), אלא לצל של הצל, ולא לצל ממש, משום ש"העומד אצל הלכנה או אצל האורה אי אפשר שלא יהיה לו צל". משום כך, הוא מצייין, היו שנהגו לכרוך עצמם בסדין בליל הושענא רבה, וללכת למקום המואר על ידי הלכנה. שם הסירו מעליהם את הסדין

עילוי נשמת

הר"ר **אביגדור נחמיה פוזן** ז"ל

ב"ר מיכאל ז"ל

נלב"ע י"ח בניסן תש"ע

תנצב"ה

עילוי נשמת

מרת **מלכה מחלה הגר** ע"ה

ב"ר מרדכי זיסקינד ז"ל

נלב"ע ג' באייר תשס"ו

תנצב"ה

הונצחה ע"י בנה ידידנו הר"ר **דוד הגר** הי"ו

עילוי נשמת

הר"ר **אברהם יצחק שנוור** הי"ד

ב"ר אהרן ורצה הי"ד
נלב"ע ד' באייר תש"ח

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידנו
הר"ר **אבי שנוור** ומשפ' שיחיו - סביין

נר ה'

נשמת אדם

לעילוי נשמת

הר"ר **חיים זאב מובשובסקי** ז"ל ב"ר רפאל משה ז"ל

נלב"ע ט' באייר תשמ"ה **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

ופטשו את אבריהם מול הלבנה - "אם יצאו כולם שלמים, סימן טוב הוא ואם יחסר צל ראשו - בנפשו הוא, ואם יחסר צל אחד מאצבעותיו, סימן לאחד מקרוביו: יד ימין - סימן לבניו, יד שמאל - סימן לבנותיו" (עיי הוריות יב/א ובמהרש"א שם). אלא שכתבו הראשונים (הובאו ברמ"א הנ"ל), שאין ראוי לנהוג כן, הן משום, שאדרבה, לעיתים על ידי כך האדם מרע את מזלו, והן משום שאין הכל בקיאים לבדוק אם סר צילם מעליהם, והם עלולים להחסיר פעימות לב לשווא, והן משום "תמים תהיה עם ה' אלקיך" (עיי ש"ך י"ד סי' קע"ט ס"ק ב').

הראשונים מבארים, כי עשיית פעולה מסוימת בזמן מסויים כסימן למזל ולברכה בלבד אינה אסורה. לפיכך כתב "שולחן ערוך" (יו"ד סי' קע"ט סעי' ב'), כי "נהגו... ואין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה". כמו כן, כתב הסמ"ק (הובא ברמ"א שם) כי נוהגים להתחיל את זמן הלימודים בישיבות בראש חודש לסימן טוב. אכן, גם בימינו נוהג לסיים את תקופת "בין הזמנים" בראש חודש, וכך נוהגים בר"ח אלול, בר"ח חשוון ובר"ח אייר.

דף ט"א - ט"ב

"גדול" שהפך ל"קטן"!

תוך כדי דיון בהלכות בן סורר ומורה עוסקת סוגייתנו בהשלכותיהן ההלכתיות השונות של גילאי הילדות והנערות. אנו יודעים כי כל קטן סופו להיות גדול. במאמר זה נעסוק במקרה הפוך. באדם שהגדרתו ההלכתית היא "גדול", ולפתע הפך להיות "קטן".

בן 13 למצוות - האמנם ומניין? המקור הקדום ביותר לכך שבגיל שלש עשרה שנה יהודי מקבל עליו עול תורה ומצוות הוא המשנה במסכת אבות (פ"ה משנה כ"א): "הוא היה אומר... בן שלש עשרה למצוות". כלומר: בן שלש עשרה שהביא סימני גדלות, הרי הוא בר עונשין (עיי נדה מה/ב). ברם, אין בתורה התייחסות מפורשת לכך, ואף מחלוקת תנאים יש בדבר, ויש הסוברים (נדה שם), כי בן **שתיים עשרה** למצוות. זאת, ועוד: לדעת בעלי התוספות (ד"ה "בידוע"), בדורות קדומים, כבר בגיל **שמונה** שנים חלה ההתבגרות, שתוצאותיה הם סימני הגדלות, וכבר אז התחייב הילד במצוות. אלא שבדורות מאוחרים יותר התעכבה הופעת סימני הבגרות עד לאחר גיל שלש עשרה, ולפיכך קבעו חכמים גיל זה לקבלת עול תורה ומצוות (עיי מאירי).

לעומת בעלי התוספות, סוברים הרא"ש (שו"ת הרא"ש כלל ט"ז סי' א') והמהרי"ל (שו"ת מהרי"ל סי' נ"א), כי במכלול ה"שיעורים" אשר נמסרו למשה מסיני, כגון, כזית, כביצה ועוד, גם נמסר לו גיל המעבר של היהודי מ"קטן" ל"גדול", והוא גיל שלש עשרה (עיי ברש"י אבות פ"ה משנה כ"א ובברטנורא).

לא ניתנו "שיעורים" אלא לישראל: והנה, מקובלים אנו, כי השיעורים אשר נמסרו למשה בסיני, אינם מתייחסים אלא ליהודים בלבד, וכדברי הרמב"ם (הל' מלכים פ"ט הל' י'): "שלא ניתנו השיעורין אלא לישראל בלבד". הוי אומר, כי גם הקביעה, שאדם נענש מגיל שלש עשרה ואילך על אי ציות לציווי הבורא אינה מתייחסת לבני נח, אלו נענשים מן הרגע שבו ניתן להבחין כי ברי-דעת המה (עיי "מנחת חינוך", ובשו"ת "חתם סופר" יו"ד סי' קפ"ב, שי"ז).

יהודי "קטן" ונכרי "גדול" בני אותו גיל: יוצא, איפוא, כי כאשר לפנינו שני ילדים, יהודי ונכרי בני אותו גיל, היהודי נחשב "קטן", וקניינו אינו קניין, ואילו הנכרי נחשב "גדול" הרשאי לנהל עסקים חובקי עולם. מעתה, כאשר ילד נכרי יתיגר, הוא יהפוך מגוי "גדול" ליהודי "קטן"... ככל שהדבר נשמע מוזר, אי פעם, מאות אלפי ילדים "קטנו" בבת אחת. היו אלו אבותינו, הילדים שעמדו בהר סיני, שהפכו מבני נח "גדולים" ליהודים "קטנים". הביטוי "גר שהתגייר כקטן שנולד" מקבל משמעות נוספת... (הגרי" קמינצקי זצ"ל, "אמת ליעקב" ויקרא).

האמנם ילד גוי חייב בשבע מצוות בני נח, ואילו מקבילו היהודי פטור גם מהן? לדעת אחרונים אחדים אין ההבדל בין ילד יהודי לילד נכרי בא לידי ביטוי אלא לעניין קניינים, אך כל ילד יהודי בר-דעת חייב בשבע מצוות בני נח, אלא שאינו נענש עליהן (עיי "אור שמח" הל' איסורי ביאה פ"ג הל' ב; "מנחת שלמה" ח"א סי' ל"ד בשם "דברי חיים" הל' נזקי ממון סי' י"א, "אמת ליעקב" שמות כא/יב, ויקרא כ/י, כד/טו). [עיי תוס' ד"ה "קטן" שלדבריו אין קטן יכול להתגייר בעצמו מדאורייתא וחיודש האחרונים הנ"ל אינם לשיטתו].

דף ע"ב/ב קטן הרודף

הבא להרגך השכם להרגו

מצוות "רודף", בה נצטוינו להרוג אדם הרודף אחר רעהו להרגו, ייחודית היא. שכן, ההורג את הרודף לא הציל חיים בכך, שהרי בכל מקרה יינטלו חיי יהודי, או חייו של הרודף או חיי הנרדף. הצלת חיים אין כאן, איפוא. אלא שהתורה התירה את דמו של הרודף שמבקש לגרום מיתה, ומי שביכולתו להרוג את הרודף ולא עשה כן, עבר על איסור מן התורה "וענשו גדול מאד כאילו הוא מאבד נפש מישראל" (ספר "החינוך" סוף מצוה ת"ה).

במאמר זה נעסוק ביסודה של מצווה זו, על ידי התבוננות במקרים שבהם אסור להרוג את הרודף!

כמובן שהחזו"א שהתמדתו ויגיעתו בתורה הקדושה אינם ניתנים לתיאור, יכול היה לומר את הדברים ממעמקי ליבו מתוך הויתו, ואילו אנו נלמד מארוחותיו על מעלתה של הרציפות וההתמדה בלימוד התורה.

על החשיבות העצומה שייחסו גדולי ישראל שבכל הדורות, ללימוד התורה ברצף בלא כל הפרעות, נוכל ללמוד גם מהמעשה שלפנינו:

הגאון רבי יוסף תאומים, בעל "פרי מגדים", היה בצעירותו מלמד בעיר קרמארנא הסמוכה ללבוב. את ארוחותיו אכל בבית הורי תלמידיו.

ויהי היום ותכונה רבה ניכרה בבית הורי אחד מתלמידיו ה"פרי מגדים". "היום", כך אמר האב לילדיו, "איכל אצלנו תלמיד חכם גדול". בעלת הבית טרחה והכינה ארוחה ראויה ומכובדת כראוי. מפת תחרה לבנה כשגל נפרסה על השולחן, ובמרכזו הציב בעל הבית בקבוק יין ישן נושן השמור עמו לאירועים נדירים.

הילדים הולבשו בקפידה ופניהם התמימות לבשו ארשת חג. השעה המיועדת לבואו של הצדיק לביתם התקרבה והלכה, וכל בני המשפחה כבר המתינו בפתח הבית כדי לקבל את פני האורח. שעה ארוכה חלפה, אך דמותו של ה"פרי מגדים" עדיין לא נראתה באופק. בעלת הבית כבר הספיקה להשיב את הסירים אל התנור כדי לחמם שנית את התבשילים, ומשחלף זמן נוסף חילקה מגדנות לילדיה כדי להרגיע את סבלנותם שפתחה והלכה. "בוודאי הוא שקוע בתלמודו ולא שם לב ששעת צהרים חלפה עברה לה" אמר בעל הבית לילדתו הקטנה, "גשי נא אל בית המדרש, פני אל הרב במלא הכבוד הראוי ואמרי לו שאנו ממתנינים".

הילדה נשאה חיש קל את רגליה אל בית המדרש ובני הבית נעמדו שנית על מפתן הדלת כדי לצפות באחות הקטנה המלווה את הצדיק. לאחר דקות אחדות שבה הילדה לבנה ומבוהלת כהוגן. מרוב התרגשות היא לא היתה מסוגלת להוציא משפטים מסודרים מפיה, וכל שהצליחו בני המשפחה להבין, היה, שאכן ה"פרי מגדים" נמצא בבית המדרש ודברים נדירים מתרחשים שם. משראה כך אביה, לבש את מעילו העליון ונחפז בעצמו אל בית המדרש. כדי להעביר במדויק את שראה בעל הבית בבית המדרש, נצטט את דבריו של המספר (בהקדמה לספר נוטריקון) במילותיו הוא: "וילך הבעל הבית בצעמנו אל בית המדרש ויתחלחל מאד בבואו אל הבית מדרש, וכראותו כי הולך בבית אנה ואנה ופניו פני להבים ותארו דומה למלאך ה' צבאות, וישב לביתו ויאמר אל אנשי ביתו: הנה איש אלקים קדוש הוא, דומה למלאך ה' צבאות, ומלאך אינו צריך לאכול! נחכה מעט עד יעבור וישוב למדרגת אדם".

צלילי ערב נטו והלילה פרס את כנפיו על העיירה קרמארנא. כאשר סוף סוף הגיע בעל "פרי מגדים" אל בית המשפחה. בכבוד רב התקבל הצדיק ולאחר כמה מילות נימוס, הניח בעל הבית לשאול את אורחו הדגול בדבר המראה רווי ההוד שנגלה לעיניו בבית המדרש. בעל "פרי מגדים" שהיה אחוז בשרעפיו בעת לימודו, כלל לא ידע שהילדה ואביה ביקרו בבית המדרש, ואמר להם שלפני זמן מה, הוא סיים את חיבורו על חלק "אורח חיים" של ה"שולחן ערוך" והיום הוא שיחזר בראשו את כל החיבור כדי לראות אם לא טעה במקום כלשהו. כח ריכוזו העצום והעולם הרוחני בו היה נתון, הרימו אותו בכמה מדרגות אל-על, עד שכלפיו היה הזמן כלא היה וכמובן שלא הבחין כי הגיעה עת צהרים.

ה"פרי מגדים" סיים את דבריו, ובעל הבית הוסיף ואמר לו, שגם ביתו הקטנה התרשמה כה עמוקות למראהו, עד שלא צעקה באזניו בקול גדול, אלא משכה קלות כמעילו כדי לעוררו משרעפיו, ומשראתה שאינה נענית פנתה והלכה לה.

בעל ה"פרי מגדים" התרגש לשמוע על תמימותה של הילדה הקטנה שרצתה מחד גיסא לקיים את דברי אביה, ומאידך גיסא נמנעה מהפריע לגאון שהיה שקוע בתלמודו, ועמד וברכה בחום שתזכה לאריכות ימים ושנים.

רבי יוסף תאומים הבין, כי אם הילדה היתה מפסיקה אותו ממשחבתו העמוקה בה החל מאז

שעות הבוקר לחשב בראשו את כל חידושי, שוב לא היה עיונו בכתב, חלילה, ולמרות שניחן במח חריף לא היה מצליח להגיע לאותה רמת לימוד, ומשום כך בירך את הילדה שתזכה לאריכות ימים. הכותב מסיים את דבריו ואומר, שאת המעשה הוא שמע מפיה של הילדה עצמה, בהיותה ישישה שעברה את גיל התשעים.

יהי רצון שנזכה לטעום מצוף התורה ולהתענג על זיווה.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.

כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק, פקס: 03-570-67-93 mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף סג/א לא תאכלו על הדם

חמישה פירושים למילה "על"

בברייתא המובאת בסוגייתנו מצויים חמישה פירושים שונים למילים (ויקרא יט/כז) "לא תאכלו על הדם", אשר מהם נלמדים חמש הלכות בחמישה מקצועות שונים בתורה, וכולם נפסקים להלכה:

המלבנים בפירושו לתורה מסביר, כי יסודן של כל הדרשות נעוץ בהסבר המילה "על", לה יש חמש משמעויות שונות, ומכל אחת מהן נלמדת הלכה נפרדת.

א. עם, ככתוב (שמות לה/כב) "ויבואו האנשים על הנשים". משום כך אין לאכול "על הדם" - עם, כלומר, מבהמה שעדיין לא יצאה נפשה - דמה.

ב. ליד, ככתוב (שמות יד/ט) "וישיגו אותם ח'ים על הים". לפיכך, אין לאכול את הבשר ליד הדם, היינו: אסור לאכול מבהמת קדשים, שדמה עדיין מצוי במזרק וטרם נזרק על המזבח.

ג. בגלל, ככתוב (בראשית כ/ג) "הנך מת על האשה". לפיכך, אין אוכלים סעודת הבראה על הרוג בית דין.

ד. אחרי, ככתוב (במדבר כח/י) "על עולת התמיד". לפיכך, סנהדרין שהרגו את הנפש אינם אוכלים באותו יום.

ה. אל, ככתוב (שמואל א, א/ז) "ותתפלל חנה על ה'". לפיכך, מזהירה התורה, כי אכילתו של בן סורר ומורה עלולה להביאו לדם - למיתה.

נפלאים הדברים המראים את עומק הבנת חז"ל בפשט הכתובים!

דף סד/א הנותן מזרעו למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעביד באש

שני סוגי מולך

רמב"ן בפירושו על התורה (ויקרא יח/כא) מצוין את דעתו של רש"י, כי העובדה ל"מולך" היתה במסירת אדם את בנו לכמרים, לשם העברתו בין שתי מדורות אש. אולם, לדעת הרמב"ן היה הבן עצמו למאכלת אש והוא היה קרבן ל"מולך".

לדעת רבי אליעזר דייטש, בעל "פרי השדה", ניתן לומר כי שתי הדעות נכונות, ועל פי זה לבאר את הפסוקים (ויקרא כ/א-ה) העוסקים באיסור זה, ואת סידרם, מתוך הנחה כי שריפת הבן, כפירוש הרמב"ן היתה מאוסה על בני אדם רבים לולא ציווי התורה.

"איש איש..." אשר יתן מזרעו למלך - אשר שם נשרף הבן באש - "מות יומת, עם הארץ ירגמהו באבן", כי אכן מתועב הוא על הכל. "...ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא, בתנו מזרעו למלך, לבלתי המית אותו" - אם הציבור לא יענישוהו, מאחר שמסר את בנו למולך שאין ממיתים שם - "ושמתי אני את פני באיש ההוא" - הקב"ה יענישו בעצמו... ("כמוצא שלל רב").

דף סה/ב מעונן ... זה האוחז את העינים

מעונן - מהו

נותן בן עוזיאל מתרגם את המילים "ולא

מבואר בסוגייתנו כי אסור להרוג עובר שמסכן את חיי אמו, אם כבר יצא ראשו לאוויר העולם, משום "שאינו דוחין נפש מפני נפש, וזהו טבעו של עולם" (רמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש פ"א הל' ט'). כלומר: מצוות הריגת הרודף שעיקרה להציל את המאויים ברצח, אינה יכולה להתקיים במקרה זה, שהרי שניהם רודפים זה את זה, ושניהם מאויימים ברצח, ומניין לנו הזכות להתערב בדבר? (שו"ת "אגרות משה" חו"מ סי' ס"ט). עתה מוטל עלינו להבין את דברי המאירי שכתב בשם חכמי הדורות, כי אמנם אין אדם רשאי להתערב בנעשה, אך האם עצמה רשאית להרוג את עובריה כדי להציל את חייה! מה פשרה של הפרדה זו בין האם עצמה לאחרים?

בטרם נענה על שאלה זו, נתמקד בשאלה דומה.

מבואר בגמרא (סנהדרין פב/א) שפנחס אשר הרג את זמרי, קיים בכך מצווה, אף על פי שלא היתה חובה להרוג. לפיכך פנחס לא נחשב כ"רודף" אשר יש למנוע ממנו את הריגתו של זמרי, שהרי מעשה מצווה עשה. והנה, הגמרא מציינת, כי זמרי עצמו רשאי היה להרוג את פנחס, ולו היה עושה כן הוא לא היה נחשב רוצח! שוב מוצאים אנו הפרדה בין המאויים ברצח לבין הסובבים אותו. גמרא זו נפסקה גם להלכה וה"בית יוסף" (חו"מ סי' תכ"ה) אף מצוין כי הפרדה זו בין זמרי לאחרים "זה פשוט, ולא ניתן ליכתב לרוב פשיטותו". מה בכל זאת ההסבר לכך?

יש להבדיל בין התגוננות לבין סיוע לזולת: כדי לעמוד על טיבה של הפרדה זו, עלינו לעיין כיצד דורשת סוגייתנו את הפסוק (שמות כב/א) "אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת, אין לו דמים". תחילה היא מבארת, כי אדם רשאי להרוג גנב החודר לביתו, שהרי "הבא להרגך השכם להורגו", ולאחר מכן (עמוד ב') היא מוסיפה דרשה נוספת מפסוק זה, ולפיה גם אדם אחר רשאי להרוג את הגנב. מוכח, איפוא, כי קיים הבדל מהותי בין הנרדף לאחרים. היתר התורה - "הבא להרגך השכם להרגו", אינו משום שעל ה"רודף" הוטל דין מיתה, אלא מפני שהתורה נתנה בידי אדם אפשרות להתגונן על חייו ולהסיר כל מכשול המאיים על קיומו. היתר זה לבדו אינו מאפשר לאחרים להרוג את הרודף, כי עבורם אין זו פעולת התגוננות. לפיכך הוסיפה התורה וחיידשה כי על הרודף מוטל חיוב מיתה ובגין כך גם אחרים רשאים להרוג. דין "רודף" הוא, איפוא, תוספת שקובעת, כי ה"רודף" חייב מיתה, וכל אדם רשאי ואף חייב להרוג.

אמור מעתה - הנרדף רשאי להתגונן, גם כאשר לרודפו אין דין "רודף"! לפיכך, זמרי רשאי היה להתגונן ולהרוג את פנחס אף על פי שהוא לא היה "רודף", והאם רשאית להרוג את וולדה אף על פי שאחרים אינם רשאים לעשות כן, משום שהיא רשאית להתגונן על חייה ("זכרון שמואל" סי' פ"ג).

דף עב/ב בין בחול בין בשבת אין לו דמים

ההבדל בין גנב שפרץ למקום ציבורי לבין גנב שפרץ לבית פרטי

כידוע, מצוות פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה. מעשה באדם שביום השבת ביקר יהודי חולה וגלמוד. לפתע התעלף החולה וכדי לטפל בו היה צורך להמיס עבדו תרופה מסויימת במים רותחים ולזלפה לפיו. מאחר שבבית החולה לא היו מים חמים, עמד האורח לבשל מים בשבת, אלא שהוא החל להסתפק, שמא עליו לבקש מים חמים בבית השכנים כדי להמנע מחילול שבת מיותר, או שמא, אין הוא חייב לטרוח בעצמו אל השכנים ולהטריחם, אלא הוא רשאי לבשל מים בשבת עבור החולה. הבה נעיין תחילה בסוגייתנו.

אמרה תורה, כי גנב הבא במחתרת כדי לגנוב ממון, רשאי בעל הבית להרוג, משום שיש להניח שאם בעל הבית יסרב להניח לגנב ליטול את ממונו, יקום הגנב ויהרוג את בעל הבית, ו"הבא להרגך השכם להרגו". בקשר לכך מבואר בסוגייתנו, כי "אין לו דמים" - בין בחול בין בשבת". כלומר: התורה מתירה להרוג את הגנב הבא במחתרת גם בשבת, אף על פי שפעולת הריגה נחשבת למלאכה האסורה בשבת.

אלא שה"משנה ברורה" (סי' שכ"ט ס"ק ט"ז) פוסק על פי חידושו של ה"מגן אברהם" (ס"ק ה'), כי היתר זה אינו אמור אלא לגבי גנב שפרץ למקום ציבורי, משום החשש שמא אחד מן הנוכחים במקום לא יתאפק ויתנגד לגנב, וממילא הרי זה מצב של פיקוח נפש. אולם אדם יחיד שנמצא במצב זה, מצווה לתת את הממון לגנב ואינו רשאי להרוג, משום שההורג אדם בשבת עובר על שני איסורים שונים, הן על איסור רציחה והן על חילול שבת. מעתה, אמנם התירה התורה להרוג את הגנב, אך אין בכלל זה היתר לחלל את השבת.

האורח והגנב צריכים להמנע מחילול שבת: נשוב כעת לשאלתנו לגבי ביטול המים בשבת עבור החולה, ונמצא, כי לכאורה, על פי חידושו של ה"מגן אברהם" עלינו לקבוע כי האורח שבא לבקר את החולה אינו רשאי לבשל מים, אלא הוא חייב להשתמש במים החמים שבבית השכנים. שכן, כפי שמוטל על אדם למסור את ממונו כדי להימנע מחילול שבת על ידי הריגת הגנב, כך גם במקרה זה על האורח ליצור מצב, שבו ניתן יהיה להציל את נפשו של החולה ללא חילול שבת.

אכן, זוהי דעתו של הגר"פ אפשטיין זצ"ל. אולם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל (שו"ת "מנחת שלמה" ח"א סי' ז') כתב כי יש לחלק בין המקרים. שכן, כאשר לפנינו מצב של פיקוח נפש, הרי

הותר חילול שבת, ודרישה מן האורח להתאמץ ולבקש מים מן השכנים, כמוה כדרישה להתאמץ כדי לגרום לביטולו של ההיתר שכבר קיים. לעומת זאת, כאשר אדם נתקל בגנב, אין הדבר נחשב כפיקוח נפש אלא אם כן הוא יתנגד למסירת הממון. הווי אומר, על ידי התנגדותו הוא ייצור מצב של פיקוח נפש. מעתה, ביום חול התירה התורה לאדם להתנגד למסור את ממונו, אף על פי שעל ידי כך הוא ייאלץ להרוג את הגנב, משום שהתורה התירה את דמו של הגנב. אולם לגבי חילול שבת, אין הנגב רשאי ליצור מצב של פיקוח נפש.

דף עב/ב לפקח עליו את הגל

חילול שבת על אדם שהכניס את עצמו לסכנה במודע

אחד החיבורים הנודעים בעולם התורה, הוא "קונטרס קבא דקשייתא", שיצא לאור בשנת תרס"ח על ידי רבי יואב יהושע מקינצק, בעל "חלקת יואב" זצ"ל. קונטרס זה מכיל מאה ושלש [כנראה בשמו - "קבא דקשייתא"] קושיות עצומות בכל מקצועות התורה, אשר לגאון היו תירוצים להן, אך כדי להגדיל את הפלפול בין הלומדים ואת חשקם ללימוד התורה, הוא פרסם את השאלות בלבד (כך כתב בעל "כלי חמדה" בהסכמתו לקונטרס "קשות מיושב" ובו תירוצים לקושיות אלו). מאז הופעתו של קונטרס הקושיות ועד ימינו משנסים המוני לומדים את מתניהם ומנסים לתרצן, ולפני שנים אחדות נאספו תשובות רבות שהועלו על ידי הלומדים לדורותיהם ורוכזו בשלושה כרכי ענק, המוכיחים כי תקוותו של המחבר להגדיל תורה ולהאדירה הגשימה את עצמה.

הקושיה הראשונה בקונטרס זה מתייחסת לסוגייתנו בה נאמר, כי אין מחללים את השבת על גנב שנקבר תחת מחתרת שחפר כדי לחדור לבית מסויים, משום שגנב זה הוא "גברא קטילא" - בר מיתה בלאו הכי, שהרי בעל הבית רשאי להרוג, כי "הבא להורגך השכם להרגו". נשאלת השאלה, מאחר שהגנב הלכוד תחת ההריסות שוב אינו מאיים על בעל הבית, מדוע אסור להצילו בשבת? בין התירוצים הרבים לקושיה זו בולט תירוצו של רבי ירוחם יהודה לייב פרלמן זצ"ל "הגדול ממינסק" (בשו"ת "אור גדול" סי' א') המחדש, כי אין לחלל שבת לצורך הצלת אדם שהכניס את עצמו לסכנה! לפיכך אין לחלל שבת על גנב זה שהמיט על עצמו חיוב מיתה עם כניסתו למחתרת. אמנם "הגדול ממינסק" מסתפק אם חידושו זה תקף להלכה, אך עם זאת הוא כתב "שיש לסייע קצת" לחידושו זה מן המעשה המפורסם על הלל הזקן אשר בערב שבת עלה על גג בית המדרש ונתלה וישב על פי הארובה כדי לשמוע דברי תורה מפי שמעיה ואבטליון, וכאשר גילוהו קפוא תחת השלג הכבד, חיללו עליו את השבת ואמרו "ראוי זה לחלל עליו את השבת" (יומא לה/ב). לכאורה הרי על כל חולה ראוי לחלל את השבת כדי להצילו! ומדוע אמרו על הלל הזקן "ראוי זה לחלל עליו את השבת"? אין זאת אלא משום שהלל הזקן לא הזדרז לרדת מן הגג לפני שהשלג נערם על גופו, ובכך הכניס את עצמו לסכנה, והרי אין מחללים את השבת על אדם שהכניס את עצמו לסכנה. אולם הלל הזקן שקע בלימוד תורה ולא הבחין בשלג הכבד כלל, ועליו נאמר כי "ראוי זה לחלל עליו את השבת" שהרי לא מדעת הכניס את עצמו לסכנה.

עיקרו של כלל זה מצוי גם בדברי בעלי התוספות (עירובין ק/א ד"ה "מתן") שכתבו, כי אף על פי שבכל התורה מצוות עשה דוחה את מצוות לא תעשה, אין מצוות עשה שאדם התחייב בה על ידי פשיעה דוחה מצוות לא תעשה, משום שהכניס את עצמו למצב זה בכוונה תחילה.

תעוננו" (ויקרא יט/כו), "ולא אחורי סנהדרין עיינין". מפרש התרגום, כמודפס בחומשים, מסביר, "שלא יעינו וילמדו בזה מסנהדרין, הגם שהם בקיאים בניחושים ומעשה כישוף", כי רק להם הותר ללמוד זאת כדי "להבין ולהורות כמה מעשיהם מקולקלים" (כדלקמן סח/א).
דברי רבי זלמלה, אחיו של רבי חיים מוואלאז'ין, יש להגיה את תרגומו של יונתן בן עוזיאל ולקרוא "ולא אחודי עיינין" - כלומר, לא תאחזו את העיניים, כדעת חכמים בסוגייתנו. לדעתו, המילה "סנהדרין" נוספה בשולי התרגום כדי לציין, כי דעה זו מוזכרת בגמרא במסכת סנהדרין. אלא שבמהלך העתקות של כתבי היד שוררבה המילה "סנהדרין" לגוף הטקסט, שנעשה קשה להבנה, ולפיכך גהיה אותו, ובמקום "אחודי" כתבו "אחורי" וכך נוצר הפירוש החדש... ("תולדות אדם").

נסא דברכתא

מעומקא דליבא
 נשגר בזאת ברכת מזל טוב
 לרגל השמחה השרויה במעונם של
הרבנים מגידי השיעורים מבית מדרשנו

הרה"ג שלמה משה בנזימן שליט"א
 ביהמ"נ יוסף חיים - נווה מונסון
 לרגל הולדת הבן

הרה"ג אליעזר לזר שליט"א
 ביהמ"ד לעלוב - צפת
 לרגל הולדת הבן

הרה"ג יוסף חיים תהילה שליט"א
 ביהמ"ד אהבת ישראל - אחיהוד
 לרגל הולדת הבת

ברכת התורה ולומדיה
מאורות הדף היומי

לעילוי נשמת
 מרת **דבורה רחל הפטקה** ע"ה
 בת הרב דוד יהודה בנט זצ"ל
 נלב' ע'ו' באייר תשס"א
תנצב"ה
 הונצחה ע"י המשפחה שיחי

לעילוי נשמת
 הר"ר **אפרים יעקב פולק** ז"ל
 ב"ר יצחק ז"ל נלב' ע"ג באייר תשד"ם
תנצב"ה
 הונצחה ע"י משפחות פולק,
 קרפין, ומי זהב שיחי

העלון יוצא לאור ע"י מאורות הדף היומי

Main Office: **משרד ראשי:**
 רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר 5)
 P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL
 ת.ד. 471 בני ברק
 טל: +972-3-5775333
 פקס: +972-3-7601020
 E-mail: meorot@meorot.co.il

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
מוקד ההזמנות 1-700-500-151

עונג לימוד משפחתית

חדש! מאורות השבת חלק ח'
חידוש לכל המשפחה. בכל שבת

לפרטים והזמנות: 1700-500-151
להשיג בחנויות הספרים

הפצה: **אשדיר בע"מ** 02-2000095